

Alki Zei (1923-2020)

*La promesa de l'Akhil-leas (passatges)*¹ Traducció i comentaris: Anna Figueras Garriga

Aquesta novel·la, considerada l'única que Alki Zei va escriure per a un públic adult, és també una novel·la autobiogràfica que recull l'experiència de l'autora com a militant del Partit Comunista de Grècia durant els fets històrics que van sacsejar Grècia des de la Segona Guerra Mundial fins a la Dictadura dels Coronels.

La novel·la explica la història d'una adolescent atenenca que puja al tren de la lluita política al seu país durant l'ocupació alemanya, quan només té quinze anys, d'una manera força irònica, i que no en baixarà fins a la Dictadura dels Coronels, quan pren la decisió de donar un tomb a la seva vida. Entremig, nombroses parades a les estacions de la presó, els exilis, les pèrdues, les traïcions, les decepcions, i tot un munt d'experiències que comporta el seu compromís polític.

Aquest viatge per la vida de la protagonista i de la història recent de Grècia, l'autora el fa amb tren, el mitjà de transport menys grec.

A l'Eleni la persegueixen els trens durant tota la seva vida. Trens de debò i de mentida.
(pàg. 60)

Setze anys. El primer tren de la meva vida. El primer home de la meva vida. (pàg. 16)

L'estructura de la novel·la no és lineal, sinó que comença *in medias res*, quan la protagonista i els seus companys de lluita es retroben, exiliats a París durant la Dictadura dels Coronels, i malviuen fent d'extres en una pel·lícula titulada «El tren de l'horror». Així doncs, és des d'aquest present que la narració fa salts al passat per reconstruir la història de la protagonista.

A l'altra banda de la finestra del tren hi ha un home dret vestit de fosc i amb un barret d'ala ampla. Porta ulleres negres. És el director. Ves a saber per què vesteix d'aquesta manera. «El tren de l'horror». Una superproducció. Hi actuen quatre grans protagonistes i dos-cents cinquanta extres. Entre els extres: l'Eleni, l'Evgénios, el Panos, l'Anna i l'Stéfanos. Vuitanta francs al dia, i rodatge com a mínim per a cinc dies. Quatre-cents francs! Cap de nosaltres no té permís de treball. Tanmateix ho ha arreglat el tercer director, que és amic de l'Stéfanos. És d'esquerres i ho sap tot de Grècia. De la dictadura

¹ Un problema insoluble es planteja a l'hora de transcriure alguns dels antropònims d'aquesta novel·la, en concret aquells que designen personatges del mite antic però que també poden ser adoptats modernament com a noms personals. El grec no distingeix formalment entre un cas i l'altre; en canvi, en la nostra llengua els noms antics es transcriuen mitjançant formes consagrades per la tradició (Aquil·les, Hèlena, Dafne, Alceste, Medea), mentre que per a les formes modernes recorrem a la transcripció pròpiament dita (Akhil·leas, Eleni, Dafni, Àlkistis, Mídia). La dificultat, aquí, rau en el fet que l'autora emprava aquests noms no sense ambigüitat, un recurs que no és possible recollir en la traducció, ja que cal optar per una de les dues solucions.

dels «Coronels», dels refugiats, dels autoexiliats. I fins i tot dels fets de molt abans, l'Ocupació i la guerra civil. (pàgs. 9-10)

El títol fa referència a la protagonista i a la seva característica principal, l'anul·lació de la seva personalitat davant de la de la seva parella, l'Akhil·leas. Els noms són significatius. La protagonista té dos noms, que reflecteixen les seves dues identitats: Dafni, el seu nom real, el que representa la seva personalitat íntima, i Eleni, el pseudònim per a la lluita, el que representa la seva personalitat davant dels altres, la promesa de l'Akhil·leas.

Tant de bo pogués dir-li que el meu nom real és Dafni! De nou en té la culpa el Panos. «Has de triar un pseudònim, per seguretat», em va dir de seguida que em va haver inscrit a l'organització. «Bé, em diré Àlkistis.» Va riure amb aquella rialleta seva que semblava desafinada. «No, ni tampoc Mídia!» «Eleni, un nom corrent.» Eleni! I el vaig portar tota la meua vida. Excepte un breu període de temps. A Roma. «Em dic Dafni.» Així li vaig dir al Jean-Paul. El va trobar molt bonic, molt grec. No podia dir-li Eleni. L'Eleni és la promesa de l'Akhil·leas. (pàg. 16)

La promesa de l'Akhil·leas!

Qui és aquesta noia?

La promesa de l'Akhil·leas.

Han arrestat la promesa de l'Akhil·leas.

Ha sortit la promesa de l'Akhil·leas.

Ha fugit la promesa de l'Akhil·leas.

Passés per on passés. En llengües diferents, a països diferents. Amb un passaport: promesa de l'Akhil·leas. Fins a les profunditats d'Àsia. Tot el camí d'Alexandre el Gran. Una mica més enllà de Samarcanda fins a Taixkent, on s'havia refugiat l'Akhil·leas després de la guerra civil. (pàg. 14)

L'Akhil·leas és un dels capitosts de la lluita política d'esquerres, membre del Partit Comunista fins al final. Però aquest personatge, com el seu homònim a la Guerra de Troia, és un personatge pla, un personatge que no evoluciona, impermeable al seu entorn. És un home de partit. Amb ell l'autora canalitza la crítica política.

La primera vegada va arribar de sobte. Tots dos dubtàvem. Em burxava. «Has de créixer una mica més.» Jo ho desitjava, però també tenia por. La primera vegada! En un soterrani qualsevol, que teníem per al ciclostil il·legal.» «No ha estat bé», va dir ell després. «És un lloc de feina». Vaig quedar gelada. No vaig entrar gens en calor. Ni tan sols en aquell moment. Quan hi treballàvem, em tirava per sobre una americana d'home que algú s'havia deixat. Quan se'm gelaven les mans, les fregava sobre la seva rebeca de saial i després em repenjava tota jo damunt la seva esquena mentre ell estava inclinat. Hauria valgut més que també hagués portat la rebeca de saial en aquell moment. Amb la rebeca és meu. És l'AKHIL·LEAS.» «Farem fora els invasors.» «La llibertat vol sacrificis.» «El poble sobirà.» Quan parla, li brillen els ulls blau fosc. Les celles de color castany clar hi dibuixen una cornisa a sobre.» «Ho ha dit l'Akhil·leas.» No era només jo. Tot el jovent de l'organització, nois i noies, pronunciaven aquesta frase.» «Ho ha dit l'Akhil·leas!» I

corríem allà on ens enviava, com si despleguéssim ales. Les noies es devien pensar que ho haviem fet moltes vegades... (pàg. 17)

Va tornar de la feina al vespre per dir-me la gran notícia. Ens n'anem a Moscou.

—Estudiaràs enginyeria? dic, segura que aquest cop l'he encertada.

—Enginyeria? se sorprèn l'Akhil-leas, com si fos l'última cosa que podria fer. Aniré a l'escola del Partit.

Durant dos anys va travessar camins i muntanyes lluitant, i després va anar a aprendre a agafar l'arma. Comandant des dels setze anys, i aquí, de seguida que va aprendre la llengua, no ha deixat de llegir cap llibre marxista: Marx, Engels, Lenin i no sé quants volums d'Stalin —que ara són de franc—, i tornarà a asseure's a un pupitre per aprendre a comandar! (pàgs. 260-261)

Es va saber que a Makrónissos caminava dies sencers amunt i avall per la tenda de campanya amb la mirada perduda, i que cridava: «I doncs... i doncs...», després de tornar del barranc on el torturaven, perquè no volia delatar aquells que l'havien expulsat del Partit. (pàg. 43)

—Jo no li tinc gens de confiança. No sé com la van deixar entrar a l'organització. Per no dir fins i tot que és una infiltrada..., deixa la frase en l'aire.

L'Evgénios té el do de no deixar que t'embalis, i això l'Eleni ho sap i l'hi agraeix.

—No tornis a dir la paraula «infiltrada». Em recorda unes altres èpoques. Una mínima objecció i et titllaven d'«infiltrat», i ves després a treure-t'ho de sobre. Es necessitaven una vintena i què sé jo quants congressos. (pàg. 179)

D'entre els personatges secundaris en destaca un per la seva originalitat, la Liza, la mare de la protagonista.

Durant tota l'Ocupació i després, en els altres conflictes, la Liza, vestida sempre a l'última moda, de vegades amb un turbant al cap, altres amb un barret, passava pel mig dels controls dels alemanys, o dels guardes, i mai ningú no la va aturar per regirar-li la bossa, a joc amb les sabates, que estava plena de pamflets. Una dona estranya, la Liza, una mare estranya. No s'amoïnava, com la majoria de mares, si la seva filla anava a la manifestació, s'amoïnava si no hi anava. No volia que esdevingués una noia despreocupada, a la qual agradés escriure poemes de tant en tant. (pàg. 12)

De seguida que el carceller ens torna a tancar a la cel·la, per la finestra passen de nou peus sense parar. Sabates d'esport, de mudar, plantofes gastades, i un parell de sabates de color carmesí amb sivelles grosses. Les sabates noves de la Liza! M'ha trobat. Ve de visita. Corro cap a la porta. D'aquí a poc seré dins la seva abraçada. No, el carceller no obre, només empeny una petita finestreta a la part de dalt de la porta. Com si fos un retrat apareix la Liza. Somrient, amb un barret carmesí, exactament del mateix color que les sabates.

—T'he trobat! Estàs bé!

No hi ha gens d'inquietud a la seva mirada. M'ho diu tot de pressa per tenir temps. La visita dura poc. M'han detingut per l'Akhil-leas. M'enviaran a l'exili. Tanmateix ella treballa perquè em retinguin a Trasllats. Aquest govern caurà d'un moment a l'altre i en el nou es farà càrrec del Ministeri d'Interior un amic del pare, amb el qual va lluitar a Albània. Ha jurat que em traurà.

El carceller s'ha quedat més enllà. La Liza s'inclina cap a la finestreta per fer-me un petó i em xiuxiueja:

—Sense signatures ni res per l'estil...

La visita s'ha acabat.

Fins demà, fa la Liza, i em saluda tot movent la mà, coberta amb un guant de pell de color carmesí. (pàg. 46)

De tots els moments històrics que viu la protagonista i que descriu la novel·la el que és presentat amb més dramatisme i cruesa és el de la guerra civil.

Ara, ni els alemanys ni els anglesos. Ara l'enemic és el meu germà! «No et pots amagar a casa meva, perdré el meu càrrec al ministeri.» «Només una nit», intercedeix la Liza. «He de perdre la meva feina perquè aquests volen?» «Nosaltres volem? Nosaltres volem ser torturats, ser assassinats! Nosaltres volem entrar a presó, ser afusellats?» «Vosaltres heu comès delictes, heu agafat ostatges.» Mentides! L'odi als ulls del meu germà. L'odi als meus ulls. (pàg. 27)

Potser l'oncle Kostas m'acollirà uns quants dies. No em va acollir ni una nit. «Queda't a menjar alguna cosa i a prendre un bany si vols, però a dormir no... ja ho entens.» Ho entenc. Darrere les portes de cada casa hi ha enganxat un full. ES PROHIBEIX LA PERNOCTACIÓ DE QUALEVOL PERSONA EXCEPTE DELS RESIDENTS PERMANENTS. Més avall una declaració del propietari: quants i qui viu a casa seva. Si en una inspecció imprevista es troba algú que no consta a la llista, la responsabilitat la té el que ha fet la declaració. Així doncs té els seus motius, l'oncle Kostas, que tremola de seguida que em veu. Em banyo, em poso les calces netes, rento les altres i les poso a prop de l'estufa perquè s'eixuguin. No em quedaré a menjar res. Quan se m'hagin eixugat una mica les calces marxaré. L'oncle Kostas va i ve mentre dirigeix mirades d'ansia a les meves calces. Les aplego gairebé xopes i li dic, adeu! Em fa un petó, tremola. «Digues a la Liza... no puc... ho has d'entendre.» Entenc... però voler que l'exculpi davant la Liza! (pàg. 31)

Totalment sola. Avui a la matinada els deuen haver executat. Han passat els tres dies que concedeixen de termini. Tant de bo portessin alguna presa, fos qui fos! Assassina, lladre o prostituta. N'hi hauria prou per no estar sola. Què els ha passat que no fan trasllats? Tant de bo portessin algú!

Gairebé són les cinc de la tarda. Sento la clau a la porta. Si sabés aquesta que arribarà com l'espero! M'aixeco per rebre-la. La porta s'obre de bat a bat. El carceller s'aparta, deixa que entri a dins una noia i després torna a tancar la porta. La noia s'està dreta sense moure's. Em tapo la boca amb la mà per no cridar. És la Matina! Vestida tota de blanc! Faig per apropar-m'hi...

—No em toquis.

És la veu de la Matina, però sense color. És la mateixa Matina, la «lluneta» vestida de blanc, pàl·lida com el vestit que porta.

—Què ha passat?

—M'ha salvat la Mare de Déu, balbuceja.

—Em sembla que perdré el seny, vull xisclar

—I les altres? I el Panos? pregunto.

Els ulls de la Matina s'enfureixen

—Les altres? Què preguntes? No ho saps? El Panos... no... no l'han portat amb nosaltres, ha aconseguit un ajornament, fins que pugui aguantar-se dret al paredó.

—No era amb vosaltres, el Panos? dic, i no goso creure-m'ho.

—No, el Panos no. Només ens han afusellat a nosaltres....

Parla de manera incoherent i manté les mans al davant, com si temés que jo la toqués. M'hi apropo, l'agafo i la sacsejo amb les dues mans.

—A les altres les han matat?

—Ens han afusellat, et dic, a l'alba... ara plora amb sanglots.

No puc entendre res. Què és aquest vestit tan blanc que porta, com ha tornat? De sobte ella atura el plor.

—... al camp de tir... a mi m'han dit que em quedés una mica apartada d'elles... A la Nina li han disparat al llaç negre... ha cridat «Visca!» La Katinaki també cridava «és absurd que morim». L'Stel·la ha caigut sense dir res. M'han deixat la darrera... perquè ho veiés tot. Després em diuen «avança». Avanço. Els peus se m'enfonsen en un fang espès... no plovía... era sang. Ara em dispararan... ara em dispararan... sentia veus. «Torna enrere, torna enrere.» Un jeep a la porta del camp... algú m'empeny a dins. M'he desmaiat. El delegat reial seia dins del jeep, el que ens va condemnar a mort ara parlava, somrient com si fos el meu pare: «Matina, hi ha hagut un miracle, t'ha salvat la Mare de Déu».

Veig que està a punt de desmaiar-se.

—He de cridar el carceller, dic, i tremolo tota jo.

Ella s'estreny sobre meu.

—No, no vagis enlloc! Et cridaran perquè delatis l'Akhil·leas! Ho deien a dalt, al despatx, abans de fer-me baixar. «Ja veuràs com l'altre perdrà el cap, quan la vegi, i signarà», deien. (pàgs. 53-55)

La promesa de l'Akhil·leas és una novel·la que ofereix una gran quantitat de personatges i situacions, algunes molt dramàtiques però altres divertides, i això la fa agradable de llegir. Però és també una novel·la que reivindica la generació de joves que van creure que un món millor era possible i que van comprometre tota la seva vida en la lluita per fer-lo possible. Una generació generosa que va pagar un preu molt car per voler materialitzar els seus ideals de llibertat i justícia.

Alki Zei. 1987. *Η αραβωνιαστικιά του Αχιλλέα* [*La promesa de l'Akhil·leas*]. Atenes: Κέδρος.

